

บทที่ 1

บทนำ

คำว่า "ชาตก" มาจากคำว่า "ชาตก" พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานให้คำ
นิยามว่า "เรื่องราวของพระพุทธเจ้าที่มีมาในชาติก่อน ๆ"¹ แต่ถ้าวัดจากความหมายให้แคบ
ก็คือ พระจริยาวัตรของพระโพธิสัตว์ซึ่งมีบทบาทเป็นตัวละครสำคัญของเรื่อง หรือบางครั้งจะมีฐานะ
เป็นผู้สังเกตการณ์

ชาตก เป็นส่วนหนึ่งของพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ในลำดับที่ 10 และเป็น
ส่วนหนึ่งของนังคัลลุตสาสน์ ซึ่งเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าบิณฑก² การที่พระพุทธเจ้า
ทรงใช้ชาตกเป็นเครื่องสั่งสอนพุทธบริษัทนั้น ก็คงจะมีลักษณะตามที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอม
เกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระบรมราชาธิบายไว้ว่า

การที่จะสั่งสอนให้ลาภทั้งหลายเข้าใจได้ง่ายนั้น บางครั้งก็จะต้องยก
นิทานขึ้นเทียบให้เข้าใจชัดเจนได้โดยง่าย พระพุทธเจ้าตรัสเทศนาโดยยก

---

¹ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 (พระนคร : ราชบัณฑิตยสถาน,
2517) เล่มที่ 10, หน้า 334.

² นังคัลลุตสาสน์ ไค้แก สุตตฺร เคยยะ ไวยากรณฺ์ คาคา อุทาน อิติวุตตกะ
ชาตก อัญญชธรรม เวทีลลิตะ.

นิทานขึ้นเทียบ ย่อมจะมีได้เป็นแท้ ถึงพระสงฆ์สาวกซึ่งเป็นเจ้าหมู่คณะสืบ ๆ
 ต่อมาในเวลานั้น ก็คงต้องคิดหาอุบายที่จะสั่งสอนคนหนุ่ม ๆ เด็ก ๆ ใหญ่กับสันถวน
 คนในเวลานั้น ๆ เพื่อจะให้เข้าใจธรรมโดยชัดเจนโดยง่าย ความเข้าใจ
 ของคนย่อมยากง่ายต่าง ๆ กัน บางคนถ้าจะยกแต่ชื่อธรรมมาสอนให้เข้าใจ
 ไม่อาจจะเข้าใจได้ ถ้าเล่านิทานเปรียบเทียบให้เนื้อความไปลงปลายเข้ากันกับ
 ธรรมที่สอน อาจจะเข้าใจได้ง่าย นับว่าเป็นการหลีกเลี่ยงจากทางซึ่งจะต้องใช้วิชา
 กุกคามเพราะเหตุที่จะทำอย่างไรก็ไม่เข้าใจ.¹

คัมภีร์สังฆกรรมปุตฺตริกสูตร ซึ่งเป็นคัมภีร์สำคัญที่ว่าด้วยอุคตคติของพระโพธิสัตว์ในพระคณะ
 มหายาน ได้พรรณนาถึงกลวิธีของการแสดงธรรมของพระพุทธเจ้าไว้ว่า "ตถาคตเทศนาทั้ง
 พระสูตร คาถา ตำนาน ชาดก และเรื่องเปรียบเทียบ นอกเหนือจากอาร์มกถาจำนวน
 หลายร้อยเรื่องและอุปไมยที่พิศวง"²

ที่มาของชาดกหรือคำสอนในลักษณะนี้ส่วนใหญ่ได้มาจากนิทานชาวบ้าน ซึ่งเป็นเรื่อง
 ที่เล่าสู่กันฟังทางมุขปาฐะมาช้านานก่อนสมัยพุทธกาล นิทานเหล่านี้เปรียบเสมือนขุมทรัพย์ที่

---

¹ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว "พระราชวิจารณ์ว่าด้วยนิทานชาดก"
ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 5 (พระนคร : คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์
 สำนักนายกรัฐมนตรี, 2515), หน้า [19].

² "I utter both Sūtras and stanzas : legends, Jātakas and
 prodigies, besides hundreds of introductions and curious parables"
 (H. Kern (trans.), The Saddharma Pundarika (Delhi : Motilal
 Banarsidass, 1974) pp. 44-5.

ลำคำที่ทุกคนจะแสวงหาประโยชน์ได้โดยไม่จำกัดและหมดสิ้น และได้แพร่กระจายไปในดินแดนต่าง ๆ เช่น กรีก เปอร์เซีย ซึ่งผลทำให้นิทานเหล่านี้มีได้จำกัดว่าจะต้องเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาวอินเดียเท่านั้น¹

การดัดแปลงนิทานชาวมานเหล่านี้ให้กลายเป็นชาดก อาศัยกรรมวิธีที่ไม่สลับซับซ้อนนัก เพียงแต่แทรกสรรพนกตธิ์เรื่องพระโพธิสัตว์ และการเวียนว่ายตายเกิดแห่งสังสารวัฏอันสืบเนื่องมาจากกรรมเข้าในเรื่อง Winternitz ผู้เชี่ยวชาญทางด้านภาษาศาสตร์วิทยา ได้อธิบายถึงกระบวนการนี้ไว้ว่า

ในลักษณะเช่นนี้ เป็นไปได้ที่จะแปลงเรื่องเล่าในหมู่ชาวมานหรือวรรณกรรมทางโลก ให้กลายมาเป็นชาดก เพียงแต่แทรกบทบาทของพระโพธิสัตว์ในรูปของมนุษย์ สัตว์ หรือเทวดา ลงในเรื่อง ถ้วยเหตุนี้วรรณกรรมเรื่องใด-

---

¹ ก็จะเห็นได้จากในนิทานอีสปก็มีเรื่องหมาจิ้งจอกกับนกกระสา ซึ่งคล้ายกับ ก้นทกลกชาดก (ลำดับที่ 4) เรื่องห่านที่ไขเป็นทอง คล้ายกับ สุวรรณหงส์ชาดก (ลำดับที่ 136) และเรื่องลาที่คลุมหนังราชสีห์ คล้ายกับ สีหจัมมชาดก (ลำดับที่ 189) นิทานอาหรับราตรี เรื่องนกแก้วที่มีอัสติย์ คล้ายกับ ราชชาดก (ลำดับที่ 145) และชาดกชื่อเดียวกันในลำดับที่ 198 เรื่องพระราชินีมีมนตรีรัฐสรรพลีภัย คล้ายกับ ขุมตถชาดก (ลำดับที่ 386) นิทานกริมม์ เรื่องโตะวิเศษที่เนรมิตอาหารได้ คล้ายกับ ทริวาหนชาดก (ลำดับที่ 186) นิทานของลาฟองแตน เรื่องกบชมเขยว่ากร้องเพลงไพเราะ คล้ายกับ ขุมพูชาตถชาดก (ลำดับที่ 294) เว้นแต่ตัวละครในชาดกเป็นสุนัขจิ้งจอกกับกา และเรื่องนกกางที่ลวงปลา คล้ายกับ พุกชาดก (ลำดับที่ 38).

เรื่องหนึ่ง ซึ่งในชั้นเดิมมิได้เนื่องด้วยทางพระพุทธศาสนา ก็จะกลายมาเป็น
เรื่องราวทางพระพุทธศาสนา¹

นอกจากชาดกจะได้ที่มาจากนิทานชาวบ้านเป็นส่วนใหญ่แล้ว บางเรื่องยังได้ที่มาจากเรื่อง
จากพระสูตรบางพระสูตร และพระวินัยบางพระวินัยด้วย กรรมวิธีในการคัดแปลงพระสูตร
และพระวินัยเหล่านี้ก็เข้าไปในทำนองเดียวกับนิทานชาวบ้าน คือ การระบุว่าเป็นเรื่องราว
ของพระพุทธเจ้าในอดีต ตัวอย่างชาดกที่ได้พัฒนามาจากพระสูตร อาจจะได้เห็นได้ดังนี้

สกถกคัสสูตร

อัมพาลีวรรค สติปัญฐานสังยุต สังยุตนิคาย มหาวารวรรค

คุณภิกษุทั้งหลาย เรื่องเคยมีมาแล้ว เหยี่ยวโฉบลงจับนกมูลได้โดยรวดเร็ว
ครั้งนั้น นกมูลได้กำลังถูกเหยี่ยวนำไป ได้รำพันอย่างนี้ว่า เราเป็นคนอัปโชค
มีบุญน้อยที่เผลอไปในถิ่นของผู้อื่น อันมิใช่ถิ่นหากิน ถ้าวันนี้ เราเผลอไปในถิ่นอัน

---

¹ In this way it was possible to change into a Jātaka any story which was told among the people on which was known from secular literature. One had only to make a Bodhisatta out of some human, animal or divine being which occurred in the story, and any story, however worldly and however far removed from the sphere of Buddhist thought, could become a Buddhist story (Maurice Winternitz, History of Indian Literature (New Delhi, Oriental Books Reprint Corporation, 1972) Vol. II, p. 114.).

เป็นของบิดาคนหนึ่งควรเที่ยวไปไร่ เหี่ยวตัวนี้เราอาจต่อสู้ได้ เหี่ยวจึงถามว่า เน่นกมุสโล ก็ดิ้นหนึ่งเป็นของบิดาคน อันเป็นที่หากินของเจ้าเป็นเช่นไร กมุสโลตอบว่า คือ ที่ ๆ มีก้อนดินซึ่งเขาทำการไถไว้ ครั้งนั้น เหี่ยวหึ่งในกำลังของตน อวดอ้างกำลังของตนปล่อยกมุสโลไป พร้อมทวยบอกว่า เจ้าจะไปแม่ในที่นั้นก็ไม่พบเราได้ กมุสโลจึงไปยังที่ ๆ มีก้อนดินซึ่งเขาทำการไถไว้ ขึ้นสู่ก้อนหินก้อนใหญ่ ยืนท่าเหี่ยวอยู่ว่า เน่นเหี่ยว บัดนี้ท่านจงมาจับเราเถิด เน่นเหี่ยวมัดคันท่านจงมาจับเราเถิด ครั้งนั้น เหี่ยวหึ่งในกำลังของตน อวดอ้างในกำลังของตนจึงห่อปีกทั้ง 2 โฉบกมุสโลโดยรวดเร็ว ครั้งใดกมุสโลรู้ว่าเหี่ยวนี้โฉบลงมาเร็วจะจับเรา ครั้งนั้นก็หลบเข้าซอกดินนั้นเอง เหี่ยวยังอกให้กระแทกหิน (ตาย) ในที่นั้นเอง กุกรภิกษุทั้งหลาย เรื่องกมุสโลเที่ยวไปในถิ่นอื่น อันมีใช้ถิ่นหากิน ย่อมเป็นเช่นนี้แล ¹

สกฺกัคฺคิชาคค

เหี่ยวนกเขานินโฉบลงด้วยกำลัง หมายใจว่าจะเฉี่ยวเอานกมุสโลซึ่งจับอยู่ที่ชายคองเพื่อหาเหยื่อโดยฉับพลัน เพราะเหตุนี้จึงถึงความตาย

เราเป็นผู้สมบุรุษทวยอุบาย ยินดีแล้วโคจรอันเนื่องมาแต่บิดา เห็นอยู่ซึ่งประโยชน์ของตน จึงหลีกพ้นไปจากศัตรู ย่อมเบิกบานใจ ²

¹ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ 19 พระสุตตันตปิฎกเล่ม 11 สังยุตตนิกายมหาวารวรรค (พระนคร : กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, 2521) "สติปัฏฐานสังยุตต์ อัมพปาลีวรรคที่ 1 "สกฺกัคฺคิชาคค", หน้า 201.

² พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ 27 พระสุตตันตปิฎกเล่ม 19 ขุททกนิกายชาดก ภาค 1, หน้า 60.

ชาตกในพระไตรปิฎกมีจำนวนทั้งหมด 547 เรื่อง เป็นคาถาล้วน ๆ ¹ และแบ่ง
เป็น 22 นิบาต การที่จัดเป็นหมวดหมู่หรือที่เรียกว่า นิบาต นั้น กำหนดตามจำนวนคาถาใน

¹ อันที่จริงแล้ว ชาตกในรูปของคาถาล้วน ๆ ไม่สามารถจะทำให้เข้าใจเรื่องได้
เพราะคาถาเป็นแต่หัวข้อธรรมะ บทสรุป หรือบทพรรณนาที่งดงามเท่านั้น ไม่มีประโยชน์
ต่อการดำเนินเนื้อเรื่องเท่าใดนัก จะมีบ้างก็แต่เฉพาะชาตกที่มีคาถาเป็นจำนวนมาก เช่น
เวสสันดรชาตก กึ่งนั้นเป็นที่ยอมรับกันในหมู่นักศึกษากาพย์กวีวิทยา กึ่งเช่น Maurice
Winternitz ว่า ชาตกในชั้นแรกคงอยู่ในรูปที่สมบูรณ์ คือประกอบไปด้วยร้อยแก้วและร้อย-
กรอง แต่โดยที่ร้อยแก้วไม่มีรูปแบบที่แน่นอนตายตัวเหมือนกลักร้อยกรอง เมื่อเวลาผ่านไป
ร้อยแก้วจึงสูญหายไปจากความทรงจำอย่างง่ายดาย เหลือแต่เพียงคาถาซึ่งเห็นอยู่ใน
ปัจจุบัน

อนึ่ง ภาพจิตรกรรมที่เกี่ยวข้องกับชาตกที่สูญปรการหุซึ่งประมาณว่าสร้างเมื่อศตวรรษ
ที่ 2 หรือ 3 ก่อนคริสต์ศักราช ก็มีเหตุการณ์หลายตอนที่สอดคล้องถึงเรื่องราวที่ปรากฏอยู่แต่
เฉพาะร้อยแก้วเท่านั้น นับว่าเป็นหลักฐานสำคัญที่แสดงว่าก่อนที่จะมีการรจนารวดกถาชาตก
เพื่อขยายความชาตกในพระไตรปิฎกนั้น ชาตกในรูปที่สมบูรณ์ก็เป็นที่ยุติกันอยู่แล้ว อ่าน
รายละเอียดเพิ่มเติมใน History of Indian Literature by Maurice
Winternitz, pp. 113-56, T.W. Rhys Davids "The Jātaka Book" Buddhist
India, p. 206 และ The Pāli Literature of Ceylon by G.P. Malalasekera,
pp. 120-21.

เรื่องเป็นสำคัญ ดังเช่นชาดกที่มีคาถา 1 คาถา ก็จัดรวมอยู่ในเอกนิบาต ที่มี 2 คาถาก็รวมอยู่ในทุกนิบาต รายละเอียดมีดังนี้

ชื่อของนิบาต	จำนวนเรื่อง
เอกนิบาตชาดก	150
ทุกนิบาตชาดก	100
ตักนิบาตชาดก	50
จตุกกนิบาตชาดก	50
ปัจจุกนิบาตชาดก	25
ฉกนิบาตชาดก	20
สัตตนิบาตชาดก	21
อัฐกนิบาตชาดก	10
นวกนิบาตชาดก	12
หสกนิบาตชาดก	16
เอกาทสนนิบาตชาดก	9
ทวาทสนนิบาตชาดก	10
เทรสนนิบาตชาดก	10

ชื่อของนิบาต	จำนวนเรื่อง
ปกิณฑกนิบาตชาคก ¹	13
วิสศินิบาตชาคก	14
คิงสศินิบาตชาคก	10
จิตตวาฬินิบาตชาคก	5
ปัญญาสนิบาตชาคก	3
สิฏฐินิบาตชาคก	2
สัจจกนิบาตชาคก	2
อสีถินิบาตชาคก	5
มหานิบาต	10

---

¹ ชาคกที่จัดรวมอยู่ในหมวดปกิณฑกนิบาตนี้ มีจำนวนคาถาในแต่ละเรื่องไม่สม่ำเสมอ ทำให้ไม่สามารถจะจัดรวมเข้าในหมวดอื่นได้.

อรรถกถาชาคก¹

นับแต่ชาคกได้ถือกำเนิดและเป็นเครื่องมือสำคัญในการแสดงธรรม จนกระทั่งได้รับคามนิยมนิยพหลายนั้น ในสมัยพุทธกาลการถ่ายทอดอยู่ในรูปของบุขปาฐะ แต่เมื่อกาลเวลาผ่านไป ชาคกส่วนที่เป็นร้อยแก้วเมื่อเปรียบเทียบกับคาถามีโอกาสที่จะเลื่อนลางไปจากความเข้าใจไ้มากกว่า ทั้งนี้เป็นเพราะการที่ไม่มีรูปแบบที่แน่นอนและตายตัว ดังเช่นคาถาที่มีระเบียบของการร้อยกรอง ซึ่งสะดวกที่จะจดจำ อันที่จริงแล้วการสูญหายนั้นคงจะไม่เกิดขึ้น ถ้าคาถาสามารถทำให้เข้าใจเรื่องได้ ทั้งนี้ในสมัยต่อมาการอธิบายความจากคาถาจึงเกิดขึ้นเพื่อจะทำให้เข้าใจเรื่องได้ชัดเจนยิ่งขึ้น และเป็นที่ยอมรับว่า อรรถกถาชาคก ได้เกิดขึ้นเพื่อประโยชน์ในการนี้ หลังจากการรวบรวมชาคกในพระไตรปิฎกได้ไม่นานนัก อรรถกถาชาคก ฉบับนี้คงจะถูกนำไปสังคายนาพร้อมกับพระไตรปิฎกในสมัยที่พระมหินทรเถระเดินทางไปเผยแพรศาสนา ณ ลังกาทวีป ตามคำบัญชาของพระโศกกัลลสิคุต-คัสสเถระ ประธานในการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 3 หลังจากพุทธปรินิพพานได้ล่วง

---

¹ เรื่อง "อรรถกถาชาคก" ตั้งแต่หน้า 9-10 ผู้วิจัยได้เก็บความและเรียบเรียงจาก History of Indian Literature (by Winternitz)
 "Jātaka" pp 113-56, Buddhist India (by T.W. Davids) chap. XI
 "The Jātaka Book" pp. 189-209 and The Pāli Literature of Ceylon
 (by G.P. Malalasekera), pp. 117-29.

ไปแล้ว 235 ปี อรรถกถาชาคกฉบับนี้ก็เช่นเดียวกับพระไตรปิฎก ได้รับการถ่ายทอดเป็นภาษาสิงหล โดยพระภิกษุชาวลังกาซึ่งไม่ปรากฏนาม และเมื่อพระภิกษุชาวอินเดียหลายรูปได้เดินทางไปยังลังกาเพื่อแปลคัมภีร์สำคัญ ๆ ดังเช่น พระไตรปิฎก และอรรถกถาภาษาสิงหลกลับเป็นภาษาบาลี อรรถกถาชาคกก็เช่นเดียวกัน ได้มีการแปลกลับเป็นภาษาบาลี¹

อรรถกถาชาคก หรือที่เรียกว่า ชาคกกุสลา แต่ในฉบับลังกาเรียกว่า ชาคกวิภูตตนา เป็นผลงานของพระอรรถกถาจารย์ผู้หนึ่ง ซึ่งได้กล่าวถึงตนเองไว้ในปฐมกถาว่า

ข้าพเจ้า² อันมีพระเถระทั้งสาม คือ พระอรรถทัสสีเถระผู้มีธรรมเป็นเครื่องอุยอันบริสุทธิ์ทุกเมื่อ ควณการอุยอันไม่คลุกคลี¹ พระพุทธมิตตะผู้มีจิตสงบ ผู้แจ่ม² พระพุทธเทวภิกษุผู้มีความรู้อันบริสุทธิ์

¹ การแปลกลับเป็นภาษาบาลีนี้กระทำแต่เฉพาะส่วนที่เป็นร้อยแก้วเท่านั้น เพราะถาดานั้นคงอยู่ในรูปของภาษาบาลีตามเดิม.

² ในอรรถกถาชาคก ชุตกนิกาย ซึ่งมีคุณธิมิตโถภิกษุจักพิมพ์นั้นข้อความในนลลิตว่า "พระพุทธโสมพะ" แทนกอยู่ ผู้วิจัยเห็นว่ายังไม่เป็นที่ตกลงแน่ชัดว่า "ข้าพเจ้า" ในที่นี้หมายถึงผู้ใด จึงตัดความในนลลิตออกทิ้ง.

ผู้นับ (แห่งพระธรรม) ผู้สมภพอยู่ในราชตระกูลมหิงสาสวงศ์ 1 ซึ่ง
 ทางปรารถนาความกว้างอยู่ในกาลนานแห่งพุทธวงศ์นี้ มาอาราธนาแล้ว
 จักกล่าวพรรณานความแห่งชาคนั้น อันสองได้เห็นอาณาภาพแห่งชีวิตของ
 พระมหาบุรุษจึงเป็นอินโดย กว้ออาศัยคำสอนและกำประพันธ์ของท่าน
 ผู้อยู่ในสำนักมหาวิหาร เมื่อข้าพเจ้ากล่าวชาคนั้น ขอสาธุชนทั้งหลาย
 จงรับไว้ได้เป็นประโยชน์เถอ 1

ในทรศนะของนักศึกษาแต่เดิมเชื่อถือสืบกันมาว่า อรรถกถาชาดก เป็นผลงานการรจนา
 ของพระพุทธโฆษาจารย์ พระอรรถกถาจารย์ที่มีชื่อเสียงที่สุด ซึ่งได้เดินทางไปแปลคัมภีร์
 สำคัญ ๆ ทางพุทธศาสนาในลังกาประมาณพุทธศตวรรษที่ 10-11 แต่ในสมัยหลังมีผู้แสดง
 ความคิดเห็นว่า อรรถกถาชาดก ไม่ใช่ผลงานของพระพุทธโฆษาจารย์ 2 แต่จะเป็น

1 รายงานทางวิชาการลำดับ 1, "ชาดกอรรถกถา" (พระนคร : มูนินธิ
 ภูมิพโลภิกขุ, 2519), หน้า 4.

2 อ่านรายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนี้ในบทความเรื่อง "The First Fifty
 Jātakas" ใน Journal of Royal Asiatic Society, Vol. VIII, No. 28
 1884 ตอนที่ว่าด้วย "Whether Buddhaghosha did translate the Jātaka
 Commentary" pp. 143-18.

ผลงานของผู้ใดนั้น ปัจจุบันยังไม่เป็นที่ตกลงแน่ชัด¹

อรรถกถาชากกนอกจากจะเป็นวรรณคดีทางศาสนาที่มีบทบาทสำคัญในการสั่งสอน
ศีลธรรมแก่พุทธศาสนิกชน และเป็นเครื่องบันเทิงใจให้ศิลปินได้ผลิตผลงานด้านพุทธศิลป์
ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมมาทุกยุคทุกสมัยแล้ว ความสำคัญอีกประการหนึ่งซึ่งปัจจุบันกำลัง

¹ G.P. Malalasekera ได้แสดงทรรศนะที่น่าสนใจเกี่ยวกับผู้แต่งอรรถกถา
ชากกไว้ใน The Pāli Literature of Ceylon ตอนหนึ่งว่า "On the other
hand, a treatise called the Jātattagi-midānam is attributed to a
Culla Buddhaghosācariya, a native of Lanka. Could he have been the
author of our work? Nothing more is known about him except the
very meagre details given in the Gandha-vamsa. If Culla Buddhaghosa
was responsible for the present Jātaka commentary, he must have lived
very soon after the older and greater Buddhaghosa. For it is clear
from the Mahā-vamsa, as Rhys Davids points out, that before
Buddhaghosa's arrival no Sinhalese commentaries had been turned
into Pāli, and it is certain that his good example was quickly and
most enthusiastically followed by others, and it was impossible
that so important a work as the Jātakas could have been for long
left untranslated. Once this proximity of time between the two
authors is assumed, it is easy to understand how the lesser author's
individuality got merged in that of his greater and more glorified
namesake". The Pāli Literature of Ceylon by G.P. Malalasekera
(Colombo : M.D. Gunasena & Co. Ltd; 1958), p. 126.

เป็นที่สนใจของนักศึกษามหาวิทยาลัย ก็คือ เป็นต้นแบบให้พระภิกษุในดินแดนทางเหนือ¹ ของประเทศไทย ไคร่จนชาจากอีกประเภทหนึ่งในทำนองที่คล้ายกัน ซึ่งมีชื่อว่า ปัญจาสชาดก จึงเป็นชาดกนอกนิมิต

ปัญจาสชาดก ในฐานะที่เป็นงานนิพนธ์ทางศาสนาไม่ได้รับการยกย่องมากนัก เพราะถือว่าเป็นงานนิพนธ์ที่ "ปลอมพระพุทธรักษา"² หนึ่งในกาลภาษา นักปราชญ์ราชบัณฑิตก็พิจารณาแล้วเห็นว่ายังมีบกพร่องอยู่มาก ถึงกระนั้นปัญจาสชาดกก็ได้รับความนิยบอย่างแพร่หลาย มีใจเฉพาะในดินแดนที่เป็นชนก่าเนิกเท่านั้น หากแต่แพร่ไปในประเทศใกล้เคียง กังเอน พม่า ลาว และเขมร ในแต่ละประเทศต่างก็ได้แปลปัญจาสชาดกออกเป็นภาษาของตนและอิทธิพลนี้ไคร่รอบคลุมไปถึงที่มาของวรรณกรรมร้อยกรองของแคะชาติอีกด้วย แสดงให้เห็นถึงความนิยมของประชาชนที่มตอกันกัน เป็นเรื่องที่น่าสังเกตุว่า ความรู้เกี่ยวกับปัญจาสชาดกในปัจจุบันยังมิได้มีการค้นคว้าหรือศึกษาอย่างจริงจัง นักศึกษาส่วนใหญ่จะอาศัยแต่เพียงพระอธิบายของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำรงราชานุภาพ เกี่ยวกับประวัติของปัญจาสชาดกอย่างสั้น ๆ ในทำนำของหนังสือ ปัญจาสชาดก ฉบับหอสมุดแห่งชาติ เมื่อกาลเวลาได้ผ่านไปข้อสันนิษฐานนี้ดูราวกับเป็นที่ยอมรับโดยปริยาย หนึ่ง ที่มาของปัญจาสชาดกจะจำกัดอยู่แควว่า "นิทานเก่าแก่ที่เล่ากันในเมืองไทยแต่โบราณ"³ เท่านั้น ดังนั้นจึงเป็นความจำเป็นที่ควรจะต้องมีการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับปัญจาสชาดก ในฐานะที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่น่าเกียรตยศและเกียรตยศมีมาสู่ประเทศประการหนึ่ง

1 ในปัจจุบันมีท่านผู้รูปร่างท่าน คือ นาวาอากาศเอก (พิเศษ) แยม ประพัฒน์ทอง ไคร่แสดงความเห็นว่าปัญจาสชาดก น่าจะแต่งในดินแดนทางใต้ของประเทศไทย เพราะเหตุที่ในปัญจาสชาดก มีการอ้างถึงทะเลอยู่บ่อยครั้ง ถ้ายูแต่งปัญจาสชาดก เป็นชาวเหนือคงที่เคยเชื่อกันมาแล้ว ก็ไม่น่าจะมีความรู้ในเรื่องทะเลนี้นัก แต่ทั้งนี้ผู้วิจัยขอยึดตามมติของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำรงราชานุภาพที่ว่า ปัญจาสชาดก แต่งในดินแดนทางเหนือของประเทศไทยไปก่อน จนกว่าจะมีหลักฐานเพิ่มเติมกว่านี้

2 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำรงราชานุภาพ "คำนำ" ปัญจาสชาดก (พระนคร : ศิลปามรรณการ, 2499) เลม 1, หน้า ๗.

3 เรื่องเดียวกัน, หน้า ค.

วัตถุประสงค์และขอบเขตของการวิจัย

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาประวัติและที่มาของชาวกกในบัญชีชาวกก ซึ่งเป็นประมุขนิทานโบราณของไทยอย่างละเอียดลึกซึ้ง และเปรียบเทียบกับบัญชีชาวกกฉบับต่างประเทศ คือ ฉบับพม่า ฉบับเชียงตุง ฉบับเขมร และ ฉบับลาว เพื่อพิจารณาถึงการแพร่กระจายของบัญชีชาวกกและความสัมพันธ์ระหว่างฉบับต่าง ๆ นอกจากนี้จะศึกษาและวิเคราะห์ถึงความสำคัญของบัญชีชาวกกที่มีต่อวรรณกรรมร้อยกรองของไทย

การศึกษาในเรื่องนี้เน้นชาวกกในบัญชีชาวกกฉบับหอสมุดแห่งชาติ เป็นสำคัญ หนึ่งวรรณกรรมร้อยกรองที่ผู้วิจัยนำมาศึกษาในงานวิจัยนี้ จำกัดเฉพาะวรรณกรรมร้อยกรองของไทยในภาคกลาง ซึ่งอยู่ในรูปของต้นฉบับตัวเขียนและที่เป็นฉบับพิมพ์เผยแพร่แล้ว

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รวบรวมเอกสารทุกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับบัญชีชาวกกที่ปรากฏในหอสมุดแห่งชาติ หอสมุดอื่น ๆ และวัดต่าง ๆ ทั้งที่เป็นฉบับพิมพ์และใบลาน รวมทั้งชาวกกฉบับท้องถิ่น คือ ฉบับลานนา ฉบับอีสาน และฉบับมุกไม้ไต่
2. อาศัยฉบับปริวรรตและฉบับแปล ของบัญชีชาวกกฉบับต่างประเทศ คือ ฉบับพม่า ฉบับเชียงตุง ฉบับเขมร และฉบับลาว ซึ่งได้รับความกรุณาจากท่านผู้รู้ภาษานั้น ๆ และนำมาวิเคราะห์และเปรียบเทียบกับบัญชีชาวกกภาษาไทย
3. ติดต่อกับนักศึกษาดังชาติที่ เคยศึกษากันแล้วชาวกกบางเรื่องในบัญชีชาวกก ขอเอกสารที่เคยวิจัยและรายชื่อหนังสือที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งสอบถามและแลกเปลี่ยนทรรศนะ

5. สํารวจและถ่ายเอกสารต้นฉบับตัวเขียน (สมุดข่อย) วรรณกรรมร้อยกรองของไทยทุกเรื่องที่ได้รับอิทธิพลจากปัญญาสาครที่ยังมีคัมภีร์เผยแพร่ และรวบรวมเรื่องที่ได้พิมพ์เผยแพร่แล้วมาเป็นข้อมูลในการวิจัย
6. ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์และขอบเขตที่กำหนดไว้
7. สรุปผลการวิเคราะห์

003953

ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย

ปัญญาสาครเป็นบ่อเกิดที่สำคัญของวรรณกรรมไทย แต่การค้นคว้าเกี่ยวกับเรื่องนิตย เช่น ประวัติและการแพร่กระจายยังมีได้เคยกระทำมาก่อน การศึกษาค้นคว้าปัญญาสาครจากต้นฉบับภาษาต่าง ๆ จะทำให้การวินิจฉัยมีขอบเขตกว้างขวางและลึกซึ้ง อีกทั้งจะเป็นข้อมูลสำคัญในการศึกษาถึงความรุ่งเรืองของวัฒนธรรมไทยที่แพร่กระจายในดินแดนใกล้เคียง ผลของการวิจัยจะแสดงถึงความสำคัญของปัญญาสาครที่มีต่อวรรณกรรมไทย ทำให้สามารถเข้าใจถึงความสำคัญของพุทธศาสนาที่มีต่อวรรณกรรมไทย อนึ่ง การนำข้อมูลวรรณกรรมร้อยกรองของไทยจากต้นฉบับตัวเขียนซึ่งยังมีคัมภีร์พิมพ์มาศึกษาในงานวิจัยนี้ ทำให้ได้อุรักษ์และเผยแพร่วรรณกรรมไทยซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมประการหนึ่ง

ขอตกลงเบื้องต้น

1. การจำแนกวรรณกรรมเรื่องเดียวกันที่ผู้แต่งไว้หลายสำนวนนั้น ผู้วิจัยได้เรียงลำดับสำนวนตามประวัติการแต่งซึ่งสรุปจากผลการวิเคราะห์
2. ในการศึกษาวรรณกรรมร้อยกรองที่สืบมาจากปัญญาสาครนั้น ผู้วิจัยจำกัดเฉพาะวรรณกรรมร้อยกรองที่ได้รับอิทธิพลจากปัญญาสาครทั้งในคำนำเรื่อง และเนื้อเรื่อง ส่วนวรรณกรรมร้อยกรองที่ได้รับอิทธิพลด้านแนวคิด หรือโครงเรื่องบางตอนนั้น ผู้วิจัยไม่ได้นำมาพิจารณา